

6D01200 – «Кәсіптік оқыту» мамандығы бойынша философия докторы (PhD)
дәрежесін алу үшін Бермухамбетова Ботагоз Булатовнаның
**«Жоғарғы оқу орындарында техникалық факультеті студенттерінің
құқықтық құзыреттілігін қалыптастырудың педагогикалық шарттары»**
тақырыбындағы докторлық диссертациясына

АНДАТПА

Техникалық бағыттағы студенттердің құқықтық құзыреттілігін қалыптастыру – олардың кәсіби қызметте заңнамалық талаптарды сақтап, әлеуметтік жауапкершілік пен азаматтық ұстанымды нығайтуына мүмкіндік береді.

Зерттеудің өзектілігі. Техникалық жоғарғы оқу орындарында студенттерінің құқықтық құзыреттілігі бірқатар теориялық зерттеулердегі ғылыми талдау пәні ретінде пікірталас мәселелерін туғызып отыр. Бұл, ең алдымен, студенттердің құқықтық мәдениетінің философиялық, педагогикалық және құқықтық табиғатын, оның қалыптасуы мен жетілу сипатын, оны бағалаудың объективтілігі мен құрамдас сипаттамаларын анықтайтын мәселелер.

«Құқықтық құзыреттілік» ұғымы оның мазмұны бойынша өте терең. Бұл қазіргі қоғамның құқықтық және білім беру аспектілерін біріктіретін ерекше құбылысы: құқықтық қатынастар, құқықтық сана, құқықтық қабілет, заңды тұлға. Бұл тұжырымдама бүкіл қоғамның құқықтық мәдениетінің көрсеткіші ретінде қоғамның құқықтық жетілу дәрежесін, оның мәдени-құқықтық тұтастығы мен өркениетін анықтайды.

Еліміздің үнемі дамып келе жатқан заңнамасы жағдайында барлық деңгейдегі мамандарды (техникалық, педагогикалық, заң, әлеуметтік жоңары оқу орындарында) құқықтық даярлау проблемасына назар аудару өте маңызды. Қазақстан Республикасының Президенті Қ.К.Тоқаев 2024 жылы 1-қыркүйектегі халыққа Жолдауында «Экономикамызда техника саласының мамандарына сұраныс өте Жоғарғы, бірақ мүмкіндіктер аз. Кәсіпорындар тиісті мамандарды шетелден шақыруға мәжбүр. Осындай келеңсіз жағдайды жедел түзетуіміз керек» деген болатын. Техникалық Жоғарғы оқу орындарында маман даярлау өзекті болғанымен кәсібиліктерін арттыруда, жеке қабілеттерін дамытуда біршама ізденістер мен жаңалықтарды қажет ететіндігін көрсететді.

Құқықтық құзыреттіліктің негізі құқықты, сондай-ақ оларға сәйкес әрекеттерді білу және түсіну жүйесі болып табылады. Азаматтардың құқықтық сауаттылығы мен құқықтық санасын дамыту саласындағы мемлекеттік саясат халықтың құқықтық мәдениетінің Жоғарғы деңгейін қалыптастыруға, заңды құрметтеуге, әлеуметтік мінез-құлықтың басым үлгісі ретінде адалдық қалыптастыруға бағытталған.

Техникалық жоғарғы оқу орны студенттерін қазіргі жағдайда мемлекеттің құқықтық саясатының белсенді қатысушысы ретінде қарастыра отырып, олардың құқықтық мәдениетінің негіздерін қалыптастыру қажеттілігін іске асыру оның құқықтық құзыреттілігімен байланысты. Техникалық Жоғарғы оқу орны студенттерінің құқықтарын мүлтіксіз сақтау, өздерінің мүдделерін қорғау, қоғамдық қатынастарды реттеудің құқықтық негіздерін түсіну талап етіледі. Тек осы жағдайда ғана студенттер құқықтық қатынастарға қатысудың оң тәжірибесін игере алады, заңды мінез-құлықтың жеке мағынасын түсінеді, әлеуметтік маңызды құқықтық бағдарларға ие болады. Алайда, әртүрлі дереккөздерді талдау кезінде, көбінесе, техникалық Жоғарғы оқу орны студенттерінің өзі құқықтық мәртебесін

анықтайтын және білім беру саласындағы қатынастарды реттейтін құқықтық нормалардың қарапайым мазмұнын білмейді, құқық бұзушылықтарды байқамай және олардың әрекеттерінің заңсыздығын білмей, заңды маңызды жағдайларда интуитивті түрде әрекет ететіні белгілі болды.

Қазақстандық қоғамның саяси және әлеуметтік-экономикалық өміріндегі өзгерістерге байланысты өндіріс талаптарына дайындықтың нақты бағыты мақсатында білім беру жүйесі мен кәсіптік орта арасындағы қатынастарды терең трансформациялауды жүргізу қажет болды. Техникалық мамандықтар студенттерінің құқықтық құзыреттілігін қалыптастыру қазіргі заманғы құқықтық білім берудің ең өзекті міндеттерінің бірі болып табылатын күрделі және объективті табиғи процесс болып табылады.

Құқықтық құзыреттілікке байланысты қазіргі заманғы аспектілер мен зерттеулерде заманауи білім беру технологияларын оқыту процесіне енгізу құзыреттілік тұғырға негізделген кәсібиліктің сапасын арттыру бірқатар жұмыстарда көрініс табады:

- Жоғарғы білім беру жүйесіндегі мамандардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру (Б.Т.Кенжебеков);

- білім берудегі құзыреттілік және құзыреттілік тәсіл ұғымдары туралы мәселе (Ш.М.Майгельдиева);

- әлеуметтік педагогтарды даярлаудағы құзыреттілік тәсіл туралы (Г.Ж.Менлибекова);

- біріккен құзыреттілік құрылымы негізгі білім беру бағдарламасы және техникалық ЖОО - да оқыту технологиясы (А.В.Купавцев);

- жұмысшылардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың ұйымдастырушылық-педагогикалық шарттары (Д.Г.Мирошин, А.Т.Чакликова) және басқалар. Құқықтық құзыреттіліктерді дамыту мен қалыптастыру мәселелерін жан-жақты зерттеп, құрылымдық мазмұны мен теориялық моделін заманауи технологиялық құрылымдар арқылы түсіндіруге талпынған.

Техникалық жоғарғы оқу орны студенттерінің құқықтық құзыреттілік деңгейін арттырудың әлеуметтік қажеттілігі оның кәсіптік білім беру процесінде қалыптасуына байланысты мәселелерді зерттеуді өзектендіреді.

Ресейде құқықтық құзыреттілікті қалыптастыру мәселелері А.В.Безрукова, Е.Л.Болотова, А.А.Вербицкий, А.В.Коротун, Е.А.Певцова, А.В.Романкевич, С.Н.Чарнецкий және т.б. зерттеулерде қарастырылады.

Б.Ш.Тұрғанбаева зерттеу жұмысында жеткіншектерге құқықтық тәрбие берудің педагогикалық шарттарын жүйелей келе, құқықтық тәрбие процесінде мектеп, отбасы және қоғамның өзара ықпалдастығын айқындаған.

Mussabekova N., Olzhabayev B., Zhakisheva A., Akhmadiyeva A., Batay A., Sakenov J. зерттеулерінде заң және тарих пәндері арқылы студенттердің құқықтық құзыреттілігін қалыптастыру моделін ұсынған.

M.Rembiasz қазіргі нарықтық экономикадағы кәсіпкерлердің негізгі құзыреттерін және оларды әлеуетті кәсіпкерлердің, яғни техникалық Жоғарғы оқу орындарының студенттерінің білімдерімен, дағдыларымен және көзқарастарымен салыстыруды қарастырады. Зерттеу құралы түпнұсқа сауалнама болды, алынған нәтижелер статистикалық талдауға алынды. Ұсынылған зерттеу нәтижелері құзыреттердегі алшақтықты анықтауға және техникалық Жоғарғы оқу орындары үшін кәсіпкерлікті оқыту бағдарламаларын құруға мүмкіндік береді.

Pavlycheva O., Murgul V. кәсіби салада құқықтық білім алу негізінен ЖОО да құқықтық құзыреттілікті қалыптастыру арқылы жүзеге асырылады деп санайды. Осылайша, құқықтық құзыреттілікті қалыптастырудың рөлі мен маңызы мемлекеттік білім беру саясатын ескере отырып, болашақ инженердің құқықтық құзыреттілігін қалыптастыру мәселесін қарастырады, сонымен қатар оны шешудің кейбір жолдарын ұсынады.

S.Puhach зерттеуінде үздіксіз білім беру жүйесінде мамандардың құқықтық құзыреттілігін қалыптастыру, ең алдымен мазмұнын жаңарту, белгілі және негізделген педагогикалық жағдайларды және әзірленген құрылымдық-функционалдық модельді іске асыру болашақ мамандардың құқықтық құзыреттілігін тиімді қалыптастыруға ықпал етеді деп есептейді. Дегенмен жоғарғыдағы зерделенген ғылыми зерттеу жұмыстары мен әдебиеттерде жоғарғы оқу орындарында техникалық факультеті студенттерінің құқықтық құзыреттілігін қалыптастырудың педагогикалық шарттары арнайы зерттеу нысаны ретінде қарастырылмағанын және әлі де болса жеткілікті дәрежеде өз шешімін таппағандығын көрсетті.

Осы тұрғыдан алғанда,

- техникалық факультеті студенттерінің құқықтық құзыреттілігін қалыптастыруға қоғамдық сұраныстың өсуі мен студенттердің құқықтық құзыреттілігін дамытудың ғылыми негіздерінің жеткілікті деңгейде зерттелмеуі арасында;

- болашақ мамандардың құқықтық құзыреттілігін дамытуға жоғарғы талаптардың қойылуы мен оларды жүзеге асырудың педагогикалық шарттарының нақтыланбауы;

- болашақ техникалық мамандардың құқықтық құзыреттілігін дамытудың объективті қажеттілігі мен бұл процесті ұйымдастырудың ғылыми әдістемелік қамтамасыздандырудың жеткілісздігі арасында *қарама-қайшылықтар* туындап отыр.

Анықталған қарама-қайшылықтан **зерттеудің мәселесінің** жеткіліксіз қарастырылуы аталмыш мәселенің өзекті болуына байланысты тақырыпты *«Жоғарғы оқу орындарында техникалық факультеті студенттерінің құқықтық құзыреттілігін қалыптастырудың педагогикалық шарттары»* деп таңдауымызға себеп болды.

Зерттеудің мақсаты: Жоғарғы оқу орындарында техникалық факультеті студенттерінің құқықтық құзыреттілігін қалыптастырудың теориялық негіздерін анықтау, онын педагогикалық шарттарын анықтау және тәжірибелік эксперимент арқылы тиімділігін дәлелдеу.

Зерттеудің нысаны: техникалық жоғарғы оқу орнының оқу үдерісі.

Зерттеудің пәні: студенттердің құқықтық құзыреттілігін қалыптастыру.

Зерттеудің болжамы: *Егер* жоғарғы оқу орындарында техникалық факультеті студенттерінің құқықтық құзыреттілігін қалыптастырудың теориялық-әдіснамалық негіздері анықталып, педагогикалық шарттары нақтыланып, моделі жасалса және оны жүзеге асырудың әдістемесі қамтамасыз етіліп, Жоғарғы оқу орындарының тұтас педагогикалық процессіне ендірілсе, *онда* қоғам дамуының заманауи әлеуметтік-мәдени өзгерістер жағдайында болашақ техникалық факультет студенттерінің құқықтық құзыреттілігін дамыту процессінің тиімділігі артады, *өйткені* білім беру үдерісі субъектілерінің тұлғалық сферасының дамуына

әсер етеді, Жоғарғы оқу орындарында болашақ мамандардың құқықтық құзыреттілігі дамыған маман қалыптасуға мүмкіндік жасалады.

Зерттеу міндеттері:

1. Жоғарғы оқу орындарында техникалық факультеті студенттерінің құқықтық құзыреттілігін қалыптастыру теориялық-әдіснамалық тұрғыдан айқындау.

2. Жоғарғы оқу орындарында техникалық факультеті студенттерінің құқықтық құзыреттілігін қалыптастырудың педагогикалық шарттарын айқындау.

3. Жоғарғы оқу орындарында техникалық факультеті студенттерінің құқықтық құзыреттілігін қалыптастырудың мазмұндық-құрылымдық моделі жасау.

4. Моделдің тиімділігін тәжірибелік эксперимент арқылы дәлелдеу және әдістемелік жағынан қамтамасыз ету.

Зерттеудің теориялық және әдіснамалық негіздерін «құқық», «құқықтық құзыреттілік» ұғымдарының мәнін айқындайтын философиялық теориялар; кәсіби ұстанымды есепке алатын құқықтық теориялар; жүйелілік тұғыры; тұлғалық және іс-әрекеттік тұғыр; аксиологиялық тұғыр; құзыреттілік тұғыр зерттеу нәтижесі құрайды.

Зерттеу нәтижелері аталған мәселені жан-жақты талдаудың негізін құрайды.

Зерттеу әдістері: қойылған міндеттерді шешу барысында теориялық және эмпирикалық әдістер кешені қолданылды. Теориялық әдістерге философиялық, социологиялық, психологиялық, педагогикалық және ғылыми-әдістемелік әдебиеттерді талдау, салыстыру, жалпылау, сондай-ақ рефлексияны дамыту бойынша отандық тәжірибені зерделеу жатады. Сонымен қатар, нормативтік құжаттарға талдау жүргізілді.

Эмпирикалық әдістер ретінде сауалнама алу, әңгімелесу, педагогикалық бақылау, тестілеу, тәжірибелік-эксперименттік жұмыстар ұйымдастыру, педагогикалық диагностика және моделдеу қолданылды. Зерттеу нәтижелерін өңдеуде статистикалық әдістер пайдаланылды.

Жұмысты орындау барысында әртүрлі дереккөздер пайдаланылды. Атап айтқанда, зерттеу мәселесіне қатысты философиялық, әлеуметтік, психологиялық және педагогикалық бағыттағы ғылыми еңбектер қарастырылды. Сонымен қатар Қазақстан Республикасының білім беру саласын реттейтін ресми құжаттары мен нормативтік материалдарына талдау жасалды.

Оған қоса, отандық және шетелдік ғалымдардың зерттеулері, ғылыми журналдардағы мақалалар және автордың жеке тәжірибесі қолданылды.

Зерттеу көздері: зерттеу мәселесі бойынша философтардың, әлеуметтанушылардың, психологтар мен педагогтардың еңбектері; Қазақстан Республикасының ресми құжаттары мен Білім мен ғылым саласындағы нормативтік құжаттар (стандарттар, оқу кешендері, оқулықтар, тұжырымдар, типтік оқу бағдарламалары, т.б.); шетелдік және отандық педагогтардың ғылыми еңбектері мен тәжірибелері, ғылыми мерзімді басылымдар, автордық педагогикалық және зерттеушілік тәжірибесі.

Зерттеу базасы: *Эксперимент жұмыстары С.Сейфуллин атындағы Қазақ агротехникалық университетінде және Букетов атындағы Қарағанды университетінде жүргізілді.*

Зерттеу кезеңдері:

1-кезең (2017-2018 ж.ж.) зерттеу жұмысының өзектілігін анықтау; зерттеу

мәселелеріне байланысты психологиялық-педагогикалық әдебиеттерге теориялық-әдіснамалық талдаулар жасау; жоғарғы оқу орындарындағы техникалық факультеті студенттерінің құқықтық құзыреттілігін қалыптастырудың мазмұны мен ерекшеліктерін анықтау.

2-кезең (2018-2019 ж.ж.) жоғарғы оқу орындарындағы техникалық факультеті студенттерінің құқықтық құзыреттілігін қалыптастырудың педагогикалық шарттарын, моделін әзірлеуге және сынақтан өткізуге арналды. Студенттердің құқықтық құзыреттілігін қалыптастыруда тұлғаға бағытталған технологиялар кешенін пайдалану тиімділігіне тәжірибелік-эксперименттік тексеру жүргізілді. Құқықтық құзыреттіліктің қалыптасу деңгейлерін қадағаланды.

3-кезең (2019-2020 ж.ж.) зерттеу материалы талданды және жүйеленді, педагогикалық жағдайларды іске асыру бойынша тәжірибелік-эксперименттік жұмыстың нәтижелері түсіндірілді; диссертация талап бойынша рәсімделді.

Зерттеудің ғылыми жаңалығы мен теориялық маңыздылығы:

- Жоғарғы оқу орындарындағы техникалық факультеті студенттерінің құқықтық құзыреттілігін қалыптастыру теориялық-әдіснамалық тұрғыда зерттеліп, «құқықтық құзыреттілік» ұғымының мәні мен мазмұны нақтыланды;
- Жоғарғы оқу орындарындағы техникалық факультеті студенттерінің құқықтық құзыреттілігін қалыптастырудың педагогикалық шарттары айқындалды;
- Жоғарғы оқу орындарындағы техникалық факультеті студенттерінің құқықтық құзыреттілігін қалыптастырудың мазмұндық-құрылымдық моделі жасалып, өлшемдері мен көрсеткіштері, деңгейлері анықталды;
- модельдің тиімділігі диагностикалық, теориялық, практикалық кезеңдерден тұратын әдістеме арқылы тәжірибелік-эксперименттік жұмыс нәтижелері негізінде дәлелденді, әдістемелік ұсыныстар дайындалды.

Зерттеудің практикалық маңыздылығы:

- «Құқықтық құзыреттілікті қалыптастырудың педагогикалық негіздері» (тест сұрақтары мен жағдаяттық тапсырмалар);
- «Основы правовых знаний» (орыс тілінде) элективті пәннің құралы;
- «Құқықтық тақырыптағы жағдаяттық тапсырмалар жинағы» (техникалық факультет студенттеріне арналған) тақырыпта электрондық оқулық дайындалды.

Зерттеу жұмысының барысында алынған нәтижелер мен олардың негізінде дайындалған нақты әдістемелік ұсыныстарды, зерттеу материалдарын жоғарғы оқу орындарының, колледждердің оқу-тәрбие үдерісінде, педагог кадрлардың біліктілігін көтеру курстарында және орта білім беру жүйесінде, қосымша білім беруде пайдалануға болады.

Қорғауға ұсынылатын қағидалар:

1. Құзырет – пәндер мен процестердің белгілі бір шеңберіне қатысты берілген және оларға қатысты сапалы өнімді қызмет үшін қажет жеке тұлғаның өзара байланысты қасиеттерінің (білім, білік, дағды, іс-әрекет әдістері) жиынтығын қамтиды.

Құзыреттілік – адамның өзіне және қызмет нысанасына жеке көзқарасын қамтитын тиісті құзыреттілікке ие болуы, иеленуі. Құқықтық құзыреттілік – құқықтық білім, дағдылар білу дәрежесін, қажет болған жағдайда оларды қолдануға дайындығы мен қабілетін көрсететін қасиеттер жиынтығы.

Құқықтық құзыреттілік – адамның өзінің әлеуметтік мінез-құлқын құқықпен және қоғамда қолданылатын басқа да нормалармен өлшеуге

мүмкіндігі мен ұмтылысын анықтайтын қабілеттер мен жеке-ерікті көзқарастардың жиынтығы.

2. Жоғарғы оқу орындарында техникалық факультеті студенттерінің құқықтық құзыреттілігін қалыптастырудың әдіснамалық тұғырлары (*аксиологиялық, әрекеттік, әлеуметтік-мәдени, ақпараттық-семиотикалық, жүйелілік, тұлғааралық, құзыреттілік, интегративтік, рефлексивтік, технологиялық*) мен ұстанымдарын (*жүйелік-бірізділік, құрылымдық-функционалдық бірлік, дәстүрлі және инновациялық сәйкестік*) құқықтық құзыреттілікті қалыптастыру арқылы жүзеге асырумен сипатталды: модернизация идеялары (*нормативтік-құқықтық құжаттарының негіздерін білу*), әлеуметтік ортаға бейімделу (*білім беру процесі кезеңінде студенттердің өмірі мен денсаулығын қорғауды қамтамасыз ете білу*).

3. Жоғарғы оқу орындарында техникалық факультеті студенттерінің құқықтық құзыреттілігін қалыптастырудың педагогикалық шарттары құқықтық құзыреттілікті болашақ мамандардың кәсіби маңызды қасиеттері жүйесіне енгізумен (*бірінші шарт*), техникалық факультет студенттерінің құқықтық құзыреттілігін қалыптастырудың кешенді тәсілі және құқық пәнін оқытуда пәнаралық байланыстарды қолдану арқылы жүзеге асырылуымен (*екінші шарт*), құқықтық пәндерді оқыту үдерісінде цифрлық білім беру ресурстарын, кейс-стади әдісті, проблемалық және жобалық оқыту, аралас (blended learning) және қашықтықтан оқыту технологияларын, геймификация, сондай-ақ кәсіби бағытталған симуляциялық оқыту құралдарын және т.б. қолдануымен (*үшінші шарт*) сипатталады.

4. Жоғарғы оқу орындарында техникалық факультеті студенттерінің құқықтық құзыреттілігін қалыптастыру – бір-бірімен өзара байланысқан мотивациялық-құндылық, когнитивті-процессуалдық және практикалық-бағалаушылық компоненттер жиынтығынан тұратын құрылымдық-мазмұндық моделінің тиімді жүзеге асуын қарастырады. Модельдің негізгі блоктары, қалыптасу компоненттері мен өлшемдері өзара бір-бірімен тығыз байланыстағы негізгі құрылымын көрсетеді.

5. Жоғарғы оқу орындарында техникалық факультеті студенттерінің құқықтық құзыреттілігін қалыптастыруды «*Құқықтық құзыреттілікті қалыптастырудың педагогикалық негіздері*» атты тест сұрақтары мен жағдаяттық тапсырмаларды, «Основы правовых знаний» (орыс тілінде) элективті пәннің оқу-әдістемелік кешенін, «Құқықтық тақырыптағы жағдаяттық тапсырмалар жинағы» атты техникалық факультет студенттеріне арналған электрондық оқулықты практикаға ендіруімен іске асырылды.

Зерттеу нәтижелерінің дәлелділігі мен негізділігі автордың бастапқы әдіснамалық және теориялық ұстанымдарымен, зерттеудің теориялық және эмпирикалық әдістерінің жиынтықтарын пайдаланумен, олардың зерттеудегі қойылған міндеттермен және зерттеу логикасына қарама-қайшы еместігімен; алынған тәжірибелік-эксперименттік нәтижелердің математикалық статистика әдістерімен өңделуімен; зерттеу болжамының жұмыстағы нәтижелерімен расталуымен байланысты.

Зерттеу нәтижелерінің талқылануы мен жүзеге асырылуы: Диссертациялық жұмыстың мазмұны бойынша барлығы 13 еңбек жарық көрді: Scopus базасына енген басылымдардағы журналға 1 мақала енді; Білім және

ғылым саласындағы сапаны қамтамасыз ету комитеті ұсынған ғылыми журналдар тізіміне кіретін басылымдарда 4 мақала жарық көрді; шетелдік және отандық ғылыми басылымдардағы жарияланымдарда 5 мақала; 1 оқу құралы және 2 электрондық оқулық жарық көрді. Айтап айтқанда:

- 1.Еуразия гуманитарлық институтының Хабаршысы. – Астана, № 4, 2018.
- 2.Батыс Қазақстан университетінің Хабаршысы. – Орал, № 3, 2020.
- 3.Яссауи университетінің Хабаршысы. – Түркістан, №2, 2020.
- 4.Яссауи университетінің Хабаршысы. – Түркістан, №3, 2020.
- 5.Университет XXI века и его роль в опережающем развитии регионов/ «TechnoOBRAZ 2019». XII Халықаралық ғылыми конференция (Беларусь, 2019 жыл).
- 6.Актуальные вопросы педагогики и социальной работы / Халықаралық ғылыми конференция (Беларусь, 2018).
- 7.Наука и образование в современном мире: вызовы 21 века /V Международная научно-практическая конференция (Россия, 2019).
- 8.Endless Light in Science//Халықаралық ғылыми-практикалық журнал, (Қазақстан, 2025);
- 9.EurasiaScience /LXXIV Халықаралық ғылыми-практикалық конференция (Ресей, 2025);
- 10.«International Journal of Information and Education Technology» (Scopus, Q2, процетиль 65), (Сингапур, 2026 жыл).

Диссертация құрылымы мен мазмұны: диссертация нормативтік сілтемелер мен қысқартулар, кіріспеден, үш бөлімнен, қорытындыдан, пайдаланылған әдебиеттер тізімінен, қосымшадан тұрады.

Қорытынды: техникалық факультет студенттерінің құқықтық құзіреттілігін қалыптастыру – олардың кәсіби қызметте заң талаптарын сақтап, әлеуметтік жауапкершілікті арттыруына және құқықтық мәдениеті жоғары маман ретінде қалыптасуына негіз болады.